

DODAJMO ŠE ŠČEPEC DOMOLJUBJA IN POZABIMO NA USTVARJALNO ŽIVLJENJE

dr. Marta Gregorčič
UDK 172.15
JEL: A140, Z100

Povzetek

Analiza najnovejše svetovne raziskave vrednot za 48 držav sveta (od tega 17 evropskih držav) je pokazala, da se Slovenija glede na vse tri indekse nestrpnosti uvršča nad evropsko povprečje, po indeksu patriotizma pa tudi nad svetovno povprečje, in da se glede na vse tri indekse ustvarjalnega življenja uvršča pod evropsko povprečje, pod svetovno povprečje pa tudi po indeksu zaupanja in kakovosti življenja. Besedilo natančno pojasnjuje stopnjo domoljubja, nacionalističnih čustev in diskriminacije v Sloveniji, s katerimi državami se lahko glede na nestrpno in neustvarjalno življenje primerjamo danes in s katerimi se nameravamo primerjati v prihodnosti. Besedilo je kritika aktualnih razprav o domoljubju, ki brez resnega, tehtnega, premišljenega, analitičnega, reflektiranega in kritičnega načina spodbujajo delitve in partikularnosti, si prizadevajo za nacionalno nadidentiteto in odpirajo medgeneracijske in druge konflikte. S tem se v Sloveniji namesto pluralnih identitet, pogledov in realnosti krepijo ozko usmerjene politike izključevanj in diskriminacij.

Ključne besede: indeks patriotizma, indeks etnocentrizma, indeks spolne diskriminacije, indeks ustvarjalne vzgoje otrok, indeks kakovosti življenja, indeks zaupanja, svetovna raziskava vrednot

Abstract

Analysis of the latest World Values Survey for 48 countries of the world (among them 17 European countries) showed that Slovenia ranks above the European average on all three intolerance indexes, and below the European average on all three creativity indexes. Slovenia also ranks above the world average on the patriotism index and below the world average on the trust index and the quality-of-life index. The degree of patriotism, nationalistic sentiment and discrimination in Slovenia are explained in detail in the article, which also notes which countries are comparable to Slovenia regarding intolerance and lack of creativity today, and which countries it may be compared with in the future. Current debates about patriotism in Slovenia are not based on serious, well-founded, well-reasoned, analytical, reflective and critical hypotheses, the article argues, critiquing these debates about patriotism, which strengthen divisions and particularities and seek to raise national super-identity and intergenerational and other conflicts. Rather than forming plural identities, viewpoints and realities, Slovenia is being faced with a rise in narrowly aimed policies of exclusion and discrimination, it concludes.

Key words: patriotism index, ethnocentrism index, gender discrimination index, creative-upbringing-of-children index, quality-of-life index, trust index, World Values Survey

1. UVOD

Ksenofobni in nestrpni pogledi na svet in socialno okolje, med katere spadajo domoljubje, etnocentrizem in spolna diskriminacija, so bili v Sloveniji močno poudarjeni v prvih letih samostojne države. To obdobje so prav tako zaznamovale izrazito nizke ocene kakovosti življenja, splošnega zaupanja in ustvarjalnosti, saj so sreča, zadovoljstvo, ocena zdravja, zaupanje prebivalcev itn. močno, statistično značilno in negativno povezani s stopnjo nestrpnosti v državi (Gregorčič in Hanžek, 2001). Gospodarski in politični pretresi, ki smo jim priča na lokalnih, državnih ravneh in tudi na svetovni ravni v obliki finančne krize in recesije svetovnega gospodarstva, so bili pogosto razlog za krepitev negativnih, domoljubnih, diskriminacijskih, stereotipnih, sovražnih ipd. stališč v

posameznih družbah in med njimi. Iz petindvajsetih kazalnikov Svetovne raziskave vrednot za obdobje 2005–2008 sem oblikovala tri indekse, ki merijo nestrpnost (indeks patriotizma, etnocentrizma in spolne diskriminacije), in tri indekse, ki merijo ustvarjalno življenje ljudi (indeks ustvarjalne vzgoje otrok, kakovosti življenja in zaupanja). Statistično sem želela dokazati, ali je mogoče potrditi negativno evropsko usmeritev pri indeksih nestrpnosti, ugotoviti stopnjo nestrpnosti v Sloveniji glede na preostale države sveta in posledično tudi odgovoriti na vprašanje, ali so javne razprave o domoljubju, ki jih prav zdaj spodbuja slovenski politični vrh, res potrebne, ali pa bi bilo treba delovati nasprotno: z nižanjem pomena patriotizmu, najbolj nadpovprečno

izraženemu kazalniku med drugimi kazalniki nestrpnosti, kar je pokazala ta raziskava, bi se lahko v Sloveniji popravljale tudi ocene ustvarjalnega življenja.

Analiza najnovejše svetovne raziskave vrednot za 48 držav sveta (od tega 17 evropskih držav) je pokazala, da se Slovenija glede na vse tri indekse nestrpnosti uvršča nad evropsko povprečje, po indeksu patriotizma pa tudi nad svetovno povprečje, in da se glede na vse tri indekse ustvarjalnega življenja uvršča pod evropsko povprečje, pod svetovno povprečje pa tudi po indeksu zaupanja in kakovosti življenja. Besedilo natančno pojasnjuje, kam peljejo domoljubna, nacionalistična čustva in diskriminacije, s katerimi državami se lahko glede na nestrpno in neustvarjalno življenje primerjamo danes in s katerimi se nameravamo primerjati v prihodnosti. V besedilu so nakazani povsem preprosti ukrepi, s katerimi bi lahko neke preišljene, reflektirane protidiskriminacijske politike brez vsakršnih finančnih vložkov ter zgolj z intelektualnimi prizadevanji razmeroma v kratkem časovnem obdobju popravile podpovprečne indekse človekove ustvarjalnosti v Sloveniji ter prvič po letu 1992 tudi vidneje popravile nadpovprečne indekse nestrpnosti.

V sklepu pa ponudim kritično analizo nestrokovnega, nereflaktiranega in nevarnega pozivanja k domoljubju v Sloveniji, in sicer v času, ko se večinsko prebivalstvo spoprijema s trdimi posledicami svetovne finančne krize, ko se dnevno povečuje brezposelnost, ko se dnevno zapirajo podjetja, ko se povečujejo kršitve delovnih razmerij, ko je iz dneva v dan bolj načeta integriteta človekovega dostojanstva. To je tudi obdobje, ko se krepijo in organizirajo uniformirane skupine mladostnikov, domoljubnih društev in iniciativ, ki domoljubje opredeljujejo kot kulturno izjemnost in homogenost slovenskega naroda, kjer se govori izključno en jezik, kjer je izključno ena spolna usmeritev, po kateri je treba izključevati in preganjati vse »tuje«, »drugačno« in »tisto«, kar se ne šteje za »slovensko«. Njihova »domoljubna« čustva so se z organiziranim zastraševanjem pokazala v avtonomnih prostorih (na primer incident na Filozofski fakulteti), javnih prostorih (incident pred Cafe Open), pa tudi v javnih diskurzih. Kajti prav kontekst, v katerem vznikajo razprave o domoljubju, največ pove o tem, kako neobčutljivi, neoblikovani, nestrokovni in neprejšljivi so pobudniki in razvijalci razprav o domoljubju in kakšen je njihov stik z vsakdanjem življenjem dijaka, študenta, delavca, starostnika itn. v Sloveniji.

Amartya Sen (2006: 17) v svojih premislekih o identiteti in nasilju ugotavlja, da sodobnega človeka »najbolj onemogoča prav to, da zanemarjamo – in zanikujemo – vlogo presojanja in izbire, ki izhaja iz prepoznanja naših pluralnih identitet«. Prav za ta proces homogenizacije, ki pripisuje nadidentiteto, statistična analiza dolgoročno nakazuje negativen vpliv na družbeni razvoj v Sloveniji. Kajti »iluzija o eni sami identiteti nas ločuje veliko bolj

kakor vesolje pluralnih in različnih klasifikacij, ki so značilne za svet, v katerem dejansko živimo. Deskriptivna slabost singularnosti brez možnosti izbire ima za posledico silovito siromašenje moči in dosega našega družbenega in političnega presojanja. Iluzija usode terja neverjetno visoko ceno« (Sen, 2006: 17).

Besedilo je v tem pogledu politični poseg, ki poskuša pokazati, zakaj bi se bilo treba nemara previdneje lotevati tem o domoljubju: da domovina ni zgolj ena, kot ne more biti ena identiteta; da domovina ni za vse, ki živijo v Sloveniji, ista; da nacionalistične razlage domoljubja nevarno zožujejo možnosti izbire in širše humanistično izrazoslovje prebivalc in prebivalcev Slovenije itn. Ti kritični in preišljeni pogledi bodo na podlagi izsledkov statistične analize navedeni na koncu besedila.

2. METODOLOGIJA

Celotna raziskava izhaja iz podatkov Svetovne raziskave vrednot (*World Values Survey – WVS*) za obdobje 2005–2008, ki jih pripravlja Združenje svetovne raziskave vrednot, sestavljeno iz znanstvenih predstavništev v več kot osemdesetih državah sveta. V Sloveniji so te raziskave znane pod imenom Slovensko javno mnenje (SJM). Opravlja jih Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij (CJMMK), vodi jih Niko Toš, ki tudi predseduje centru. Iz WVS smo analizirali podatke za 48 držav sveta za obdobje 2005–2008 ter jih če so bili primerljivi ter dostopni primerjali tudi s podatki za obdobje 1990–1993 in 1999–2003. Podatke o Sloveniji smo dodatno preverili pri raziskavah SJM (zlasti za leta 1992, 1999 in 2005).¹ Podatki so bili obdelani in grafično upodobljeni v programu Statistica. Za celotno metodologijo, preračune, upodobitve in razlage je odgovorna izključno avtorica.

Iz podatkov svetovnih raziskav vrednot so različni raziskovalci do zdaj oblikovali vrsto pomembnih indeksov oziroma kazalnikov vrednotnih usmeritev. Najbolj so se uveljavili indeksi materialistične in postmaterialistične vrednotne usmeritve, avtonomnosti, etnocentrizma idr., ki jih je izdelal politolog iz Univerze v Michiganu Ronald F. Inglehart, zaslužnejši član pri usklajevanju projekta svetovne raziskave vrednot. Danes jih uporabljajo za znanstvena dokazovanja kulturnih in družbenih premikov, pojasnjevanje prehoda industrijske družbe s tradicionalnimi vrednotami, ki temeljijo na vprašanju preživetja, v materialistično vrednotno usmeritev modernistične družbe, ki namenjajo pozornost (ekonomsko in fizično) varnosti, ter ne nazadnje v postmaterialistično družbo, ki poudarjajo sekularne vrednote, avtonomijo in človekovo samoizražanje (glej Inglehart, 1997, 2008, Inglehart in Baker, 2000, Inglehart, Basáñez, Díez-Medrano, Halmann in Luijckx, 2004).

¹ Za natančnejša metodološka pojasnila raziskav SJM glej spletno stran CJM, dostopno na <http://www.cjm.si/SJM>, (29. 8. 2009); za dodatna metodološka pojasnila WVS pa spletno stran <http://www.worldvaluessurvey.org/>, (29. 8. 2009).

Ker smo želeli za posamezne države raziskati protislovje med človekovo nestrpnostjo in ustvarjalnostjo, smo uporabili Inglehartov indeks etnocentrizma (Inglehart, 1997), hkrati pa s podobno metodo združevanja spremenljivk izdelali še pet dodatnih indeksov, dva dodatna indeksa nestrpnosti (patriotizem in spolna diskriminacija) ter tri indekse, ki merijo ustvarjalno življenje ljudi (indeks ustvarjalne vzgoje, indeks kakovosti življenja in indeks zaupanja).

Za vsak posamezen indeks smo izbrali tri spremenljivke (ali posamezno spremenljivko sestavili iz več različnih vprašanj iz WVVS), ki smo jih po potrebi tudi uravnotežili, da bi čim natančneje in dosledneje opredelili vrednost posameznega indeksa za posamezno državo. Delež odgovorov na tri izbrane spremenljivke (ali več kazalnikov, sestavljenih, uravnoteženih ali prevedenih v vrednosti treh spremenljivk) smo delili s 100 ter tako dobili vrednost za posamezen indeks, ki se je gibala med 0 in 3.

$$\text{indeks} = \frac{\text{spremenljivka 1} + \text{spremenljivka 2} + \text{spremenljivka 3}}{100}$$

Če bi v neki državi vsi vprašani na vsa tri vprašanja odgovorili pritrdilno, bi dobili najvišjo mogočo vrednost indeksa, to je 3. To bi pri indeksu patriotizma pomenilo, da so vsi izrazili najvišjo stopnjo domoljubja. In nasprotno, če vsi vprašani v neki državi ne bi izbrali nobenega od treh odgovorov, bi dobili vrednost 0, kar bi pomenilo, da niso domoljubni. Torej vrednosti vseh indeksov (patriotizma, etnocentrizma in tudi drugih indeksov, ki jih predstavljamo v naslednjih poglavjih), se giblje med 0 in 3, pri čemer 0 pomeni popolno zavračanje etnocentričnih, domoljubnih idr. vrednotnih usmeritev, 3 pa maksimalno izražanje domoljubnih, etnocentričnih idr. prepričanj.

Praviloma smo v analizi upoštevali podatke za 48 držav sveta (za nekatere države vsi podatki niso bili dostopni, zato so nekateri indeksi izračunani za 47, 46 ali 45 držav). Število vprašanih, ki je odgovarjalo na posamezna vprašanja v vseh državah v okviru reprezentativnih vzorcev, se tako giblje med 65.000 in 75.000 (konkretno število je odvisno od veljavnih odgovorov na posamezno vprašanje). Dodatno pa smo natančneje obravnavali še 17 evropskih držav, med katerimi je 13 članic EU (osem držav iz skupine EU-15: Švedska, Velika Britanija, Finska, Francija, Nemčija, Nizozemska, Španija, Italija; pet članic iz drugega kroga povezovanja EU po 1. maju 2004: Slovenija, Ciper, Poljska, Romunija in Bolgarija), evropski državi, ki nista članici EU (Švica in Andora) ter kandidatki za članstvo v EU (Srbija in Turčija). Evropski reprezentativen vzorec vključuje med 19.000 in 20.000 anketirancev.

Čprav bodo postopki za izračun posameznega indeksa pojasnjeni v nadaljevanju, že v tem poglavju dodajamo tabelo (tabela 1) z natančnimi izračuni vseh šestih indeksov za posamezno državo in z izračunanimi standardiziranimi odkloni od svetovnega povprečja, saj bomo s tem bralcu omogočili, da grafične prikaze (standardizirane odklone od svetovnega povprečja), prikazane v naslednjih treh poglavjih, spremlja prek dejanskih vrednosti indeksov za posamezne države. V grafih so države razvrščene glede na standardizirane odklone od svetovnega in evropskega povprečja (evropsko povprečje je povsod izračunano iz podatkov sedemnajstih navedenih evropskih držav). Vsak grafični prikaz nam ponuja jasno predstavo, kako se neka država uvršča glede na indeks nestrpnosti in njemu vsebinsko in statistično ustrezen indeks ustvarjalnosti.

V nadaljevanju (od tretjega do petega poglavja) bomo najprej postopoma razložili metodologijo vsakega posameznega indeksa, pogledali razvrščanje držav po vrednosti indeksov ter prevladujoče usmeritve. V šestem poglavju bomo vse izračune strnili v tabelo za evropske države ter še enkrat natančneje pogledali prisotnost domoljubnih, etnocentričnih in spolno diskriminacijskih stališč in ocenili njihov vpliv na ustvarjalnost življenja ljudi (torej na dojemanje sreče, zdravja, zadovoljstva, zaupanja, strpne in domišljajske vzgoje itn.). S korelacijsko matriko bomo za vse indekse dokazali značilne statistične povezanosti, pojasnili celosten grafični prikaz za evropske države ter ponudili tudi natančnejšo pojasnitev in implikacije statističnih ugotovitev. V sklepnem poglavju pa bomo vnaprej določili politične usmeritve, ki bi lahko popravile nizke vrednosti indeksov ustvarjalnosti v Sloveniji ter z načrtnimi in reflektiranimi politikami tudi odpravljali samoumevne strpnosti do nestrpnosti.

3. PATRIOTIZEM IN USTVARJALNA VZGOJA OTROK

Najprej bomo ugotovili, kako močno je domoljubje v Sloveniji glede na preostale države sveta ter ga primerjali s stopnjo ustvarjalne vzgoje otrok. Vzorcji lastnosti, ki jih različne družbe spodbujajo pri vzgoji otrok, izražajo pretežno tradicionalno religiozno usmerjenost, državno zakonito usmerjenost ali pa spodbujajo ustvarjalno in kakovostno življenje (kar Inglehart imenuje postmoderna vrednotna usmeritev). Z analiziranjem vzgojnih lastnosti, ki so jih vprašani poudarjali v Sloveniji, bomo lahko ocenili, ali poskušajo lastno vrednotenje ali zavračanje domoljubja prenesti tudi na mlajše generacije.

Indeks patriotizma (IP) je sestavljen iz meritev nacionalnega ponosa, pripravljenosti boriti se za domovino in iz zaupanja ljudem druge nacionalnosti.²

² Metodološko pojasnilo: v IP je nekoliko bolj poudarjena spremenljivka »boriti se za domovino«, kjer je povprečna vrednost za državo okrog 70 %, preostali dve spremenljivki pa se gibljeta med 58 in 60 %.

Tabela 1: Izračuni indeksov nestrpnosti in ustvarjalnosti za 48 držav sveta ter standardizirani odkloni glede na svetovno povprečje za obdobje 2005–2008

	Država/indeks	Indeksi nestrpnosti						Indeksi ustvarjalnosti					
		PATRIOTIZEM (IP)		ETNOCENTRIZEM (IE)		SPOLNA DISKRIMINACIJA (ISD)		USTVARJALNA VZGOJA (IUV)		KAKOVOST ŽIVLJENJA (IK)		ZAUPLANJE (IZ)	
		indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni
1	FRANCIJA	1,12	-1,85	1,15	0,09	0,48	-1,24	1,70	0,40	1,00	0,46	0,93	1,64
2	V. BRITANIJA	1,35	-1,27	0,48	-1,04	0,59	-0,78	1,83	0,89	1,28	1,37	0,86	1,35
3	ITALIJA	1,41	-1,13	0,78	-0,54	0,57	-0,86	1,62	0,10	0,65	-0,71	0,36	-0,74
4	NIZOZEMSKA	1,33	-1,34	0,26	-1,43	0,47	-1,27	1,93	1,26	1,11	0,80	0,76	0,93
5	ŠPANIJA	1,55	-0,78	0,38	-1,22	0,48	-1,21	1,44	-0,57	0,60	-0,89	0,64	0,43
6	ZDA	1,53	-0,82	0,55	-0,93	0,65	-0,53	1,74	0,55	0,98	0,37	0,69	0,62
7	KANADA	1,53	-0,83	0,34	-1,29	0,58	-0,82	1,81	0,81	1,38	1,72	0,91	1,58
8	MEHIKA	2,33	1,17	0,67	-0,73	0,72	-0,24	1,63	0,14	1,39	1,76	0,43	-0,45
9	J. AFRIKA	1,93	0,17	0,78	-0,54	0,82	0,17	1,50	-0,35	1,21	1,14	0,49	-0,22
10	AVSTRALIJA	1,59	-0,69	0,45	-1,09	0,65	-0,53	2,04	1,67	1,04	0,58	0,89	1,49
11	ŠVEDSKA	1,38	-1,21	0,13	-1,65	0,35	-1,76	2,35	2,83	1,35	1,60	1,24	2,97
12	ARGENTINA	1,64	-0,56	0,38	-1,22	0,65	-0,51	1,56	-0,12	1,08	0,71	0,56	0,08
13	FINSKA	1,68	-0,44	0,61	-0,83	0,61	-0,70	2,05	1,71	1,08	0,71	1,06	2,19
14	J. KOREJA	1,65	-0,54	2,19	1,86	1,14	1,49	1,79	0,74	0,56	-1,02	0,45	-0,39
15	ŠVICA	1,28	-1,47	0,31	-1,35	0,61	-0,70	2,25	2,46	1,37	1,69	0,90	1,54
16	NEMČIJA	1,17	-1,72	0,51	-0,99	0,54	-0,97	1,97	1,41	0,81	-0,19	0,62	0,33
17	POLJSKA	1,92	0,14	1,13	0,06	0,76	-0,08	1,66	0,25	0,67	-0,65	0,31	-0,97
18	BRAZILIJA	1,74	-0,30	0,52	-0,98	0,62	-0,66	1,45	-0,54	1,00	0,46	0,25	-1,23
19	ČILE	1,87	0,03	0,75	-0,58	0,83	0,20	1,67	0,29	0,77	-0,30	0,29	-1,06
20	INDIJA	2,20	0,86	1,33	0,40	1,18	1,63	1,50	-0,35	0,77	-0,31	0,59	0,23
21	SLOVENIJA	2,03	0,42	0,98	-0,20	0,64	-0,58	1,72	0,48	0,75	-0,39	0,40	-0,59
22	BOLGARIJA	1,60	-0,66	1,26	0,27	0,73	-0,18	1,32	-1,02	0,39	-1,59	0,52	-0,06
23	ROMUNIJA	1,77	-0,23	1,29	0,32	0,75	-0,13	1,28	-1,17	0,40	-1,54	0,28	-1,11
24	KITAJSKA	1,95	0,22	1,65	0,95	0,97	0,80	1,64	0,18	0,97	0,36	0,74	0,86
25	TAJVAN	1,69	-0,44	1,54	0,76	0,91	0,55	1,84	0,92	0,79	-0,24	0,45	-0,38
26	TURČIJA	2,51	1,63	2,00	1,54	1,05	1,13	1,50	-0,35	0,86	0,00	0,28	-1,10
27	UKRAJINA	1,56	-0,74	1,31	0,36	0,96	0,74	1,34	-0,95	0,38	-1,62	0,50	-0,18
28	RUSIJA	1,89	0,07	1,60	0,85	0,92	0,57	1,44	-0,57	0,42	-1,46	0,48	-0,24
29	PERU	*	*	0,79	-0,53	*	*	1,30	-1,10	0,67	-0,63	*	*
30	GANA	2,46	1,50	1,52	0,73	0,91	0,56	1,29	-1,13	1,16	0,96	0,31	-0,97
31	MOLDAVIJA	1,51	-0,88	1,60	0,85	0,79	0,03	1,45	-0,54	0,42	-1,48	0,31	-0,95
32	GRUZIJA	1,88	0,05	2,03	1,58	1,05	1,14	1,50	-0,35	0,46	-1,34	0,42	-0,51
33	TAJSKA	2,53	1,67	1,37	0,46	0,77	-0,02	1,43	-0,61	1,02	0,51	0,63	0,40
34	INDONEZIJA	2,07	0,51	1,64	0,92	1,04	1,09	1,62	0,10	0,82	-0,16	0,66	0,50
35	VIETNAM	2,58	1,81	1,35	0,43	0,98	0,83	1,34	-0,95	0,75	-0,37	0,65	0,47
36	SRBIJA	1,61	-0,63	1,61	0,87	0,66	-0,48	1,52	-0,27	0,44	-1,42	0,46	-0,32
37	EGIPT	2,32	1,16	*	*	*	*	1,34	-0,95	*	*	*	*
38	MAROKO	2,13	0,68	*	*	1,03	1,04	1,47	-0,46	*	*	0,52	-0,10
39	JORDANIJA	2,34	1,20	2,61	2,58	1,29	2,11	1,44	-0,57	1,22	1,18	0,63	0,40
40	CIPER	2,02	0,40	1,20	0,18	0,70	-0,31	1,51	-0,31	1,14	0,91	0,36	-0,77
41	TRINID. in T.	2,01	0,38	0,94	-0,27	0,66	-0,48	1,45	-0,54	1,22	1,17	0,25	-1,22
42	ANDORA	1,00	-2,15	0,19	-1,54	0,30	-1,97	2,01	1,56	0,95	0,27	0,44	-0,41
43	MALEZIJA	2,30	1,09	1,99	1,52	1,17	1,63	1,74	0,55	0,93	0,23	0,26	-1,16
44	BURKINA F.	2,19	0,83	1,23	0,23	1,00	0,90	1,24	-1,32	0,67	-0,64	0,38	-0,68
45	ETIOPIJA	2,19	0,82	1,12	0,05	0,37	-1,68	1,38	-0,80	0,64	-0,74	0,48	-0,25
46	MALI	2,15	0,72	1,34	0,41	1,25	1,94	1,32	-1,02	1,01	0,48	0,61	0,32
47	RUANDA	2,28	1,06	1,39	0,49	0,76	-0,08	1,22	-1,40	0,43	-1,45	0,26	-1,17
48	ZAMBIJA	2,05	0,48	1,21	0,19	0,84	0,25	1,32	-1,02	0,79	-0,26	0,27	-1,12
	SLO 1992	2,25	0,98	1,25	0,26	*	*	1,36	-0,99	0,42	-1,49	*	*
	SLO 1999	2,12	0,64	0,95	-0,25	*	*	1,56	-0,12	0,56	-1,08	*	*

Opomba: * manjkajoči podatki.

Obrazložitev: Vrednosti indeksov se gibljejo med 0 in 3. Za indekse, ki merijo nestrpnost, vrednost 0 pomeni popolno strpnost, 3 pa popolno nestrpnost; za indekse, ki merijo ustvarjalnost, pa vrednost 0 pomeni popolno neustvarjalnost, 3 pa popolno ustvarjalnost. Vrednosti standardiziranih odklonov pa kažejo pozitivne in negativne odklone držav glede na svetovno povprečje. Višja ko je vrednost (pozitivna ali negativna), bolj se država odmiha od povprečja.

Vir podatkov: Svetovna raziskava vrednot 2005–2008, podatki dostopni v World Values Databank. Raziskavo za Slovenijo je opravil CJMMK v raziskavah Slovenskega javnega mnenja za leto 1992, 1999 in 2005. Preračuni in izdelava indeksov: Inglehartov indeks etnocentrizma, vse preostale indekse je oblikovala in izračunala avtorica.

Najnižje izražen patriotizem ima Andora (IP=1), najvišje pa Vietnam (IP=2,58). Slovenija ima med vsemi evropskimi državami najmočnejše izražen patriotizem (IP=2,03), za njo se uvršča le še Turčija (IP=2,52).

evropskimi državami ustvarjalno vzgojo najbolj poudarjata Švedska (IUV=2,35) in Švica (IUV=2,25), najmanj pa Romunija (IUV=1,28) in Bolgarija (IUV=1,32). Statistične analize (korelacijske matrike), ki so lahko

$$\text{indeks patriotizma (IP)} = \frac{\% \text{ »zelo ponosnih« na svojo nacionalnost} + \% \text{ respondentov, ki »bi se« borili za svojo domovino} + \% \text{ respondentov, ki »malo« ali »sploh ne« zaupajo ljudem druge nacionalnosti}}{100}$$

Iz podatkov posameznih spremenljivk, ki sestavljajo IP, lahko za Slovenijo ugotovimo, da se najslabše uvršča glede na spremenljivko »zaupanja ljudem druge nacionalnosti«, ki je izrazito nad svetovnim in evropskim povprečjem. V Franciji je 21,4 % anketirancev menilo, da »malo« ali »sploh ne« zaupa ljudem druge nacionalnosti, še nižji delež je bil na Švedskem (9,4 %), v Sloveniji pa 71,2 %. Delež anketirancev, ponosnih na svojo nacionalnost je do leta 1999 rahlo upadel ter se pri meritvah leta 2005 spet rahlo okrepil. Pripravljenost »boriti se za domovino« je bila leta 1992 v Sloveniji primerljiva z deleži, kot so jih leta 2005 pokazale raziskave v Ruandi, Vietnamu in Turčiji. Kljub postopnemu upadanju deleža, in sicer za okrog desetino točke v vsakem raziskovanem obdobju po letu 1992 (torej leta 1999 in 2005), pa je podatek za Slovenijo še vedno nad svetovnim povprečjem.

Indeks, ki ga bomo primerjali z IP, je indeks ustvarjalne vzgoje (IUV), ki je sestavljen iz štirih spremenljivk. Anketiranci so prejeli seznam, na katerem je bilo predstavljenih deset lastnosti otrok (samostojnost, trdo delo, občutek odgovornosti, domišljija, strpnost in spoštovanje ljudi, varčnost, odločnost, vera, nesebičnost, poslušnost). Izbrali so lahko do pet lastnosti, in sicer tiste, ki so se jim zdele za vzgojo otrok »še posebej pomembne«. ³ Indeks IUV upošteva seštevke deležev tistih, ki so izbrali domišljijo, strpnost in spoštovanje ljudi ter samostojnost in/ali odgovornost (za slednji dve spremenljivki se upošteva povprečna vrednost).

izpeljane iz svetovne raziskave vrednot in smo jih ugotavljali že za raziskave iz začetka devetdesetih let (obdobje 1990–1993), dokazujejo, da ima država, v kateri prebivalke in prebivalci razmeroma nizko ocenjujejo lastno zdravje, srečo, zaupanje ljudem, zadovoljstvo z življenjem ipd., višjo stopnjo nestrpnosti, agresivnih smrti, večjo umrljivost dojenčkov, manjši delež BDP, manjši delež žensk v parlamentu ipd. (Gregorčič in Hanžek, 2001: 41) Korelacijska matrika tudi v naši raziskavi za IP in IUV pokaže močno, statistično značilno in negativno korelacijo ($r = -0,61$, pri $p < 0,05$), kar pomeni, da bolj ko so anketiranci v posamezni državi poudarjali ustvarjalno vzgojo otrok, manj so cenili domoljubje in nasprotno, slabše ko so poudarjali domišljijo, strpnost in spoštovanje ljudi, samostojnost in odgovornost otrok, bolj so se bili pripravljeni »boriti za domovino«, bolj so bili »ponosni na svojo nacionalnost« in manj so »zaupali ljudem druge nacionalnosti«.

Močna, statistično značilna in negativna korelacija med obema indeksoma je razvidna tudi v grafičnem prikazu (glej graf 1), države so razvrščene po črti iz levega zgornjega kota (tu so države z izrazito nadpovprečnim IUV in podpovprečnim IP) proti desnemu spodnjemu kotu (tu so države z izrazito podpovprečnim IUV in nadpovprečnim IP).

Za Slovenijo smo izračunali tudi vrednosti obeh indeksov za leto 1992 in 1999. ⁴ Iz podatkov lahko vidimo,

$$\text{indeks ustvarjalne vzgoje (IUV)} = \frac{(\% \text{ »samostojnost«} + \% \text{ »odgovornost«})/2 + \% \text{ »domišljija«} + \% \text{ »strpnost in spoštovanje drugih ljudi«}}{100}$$

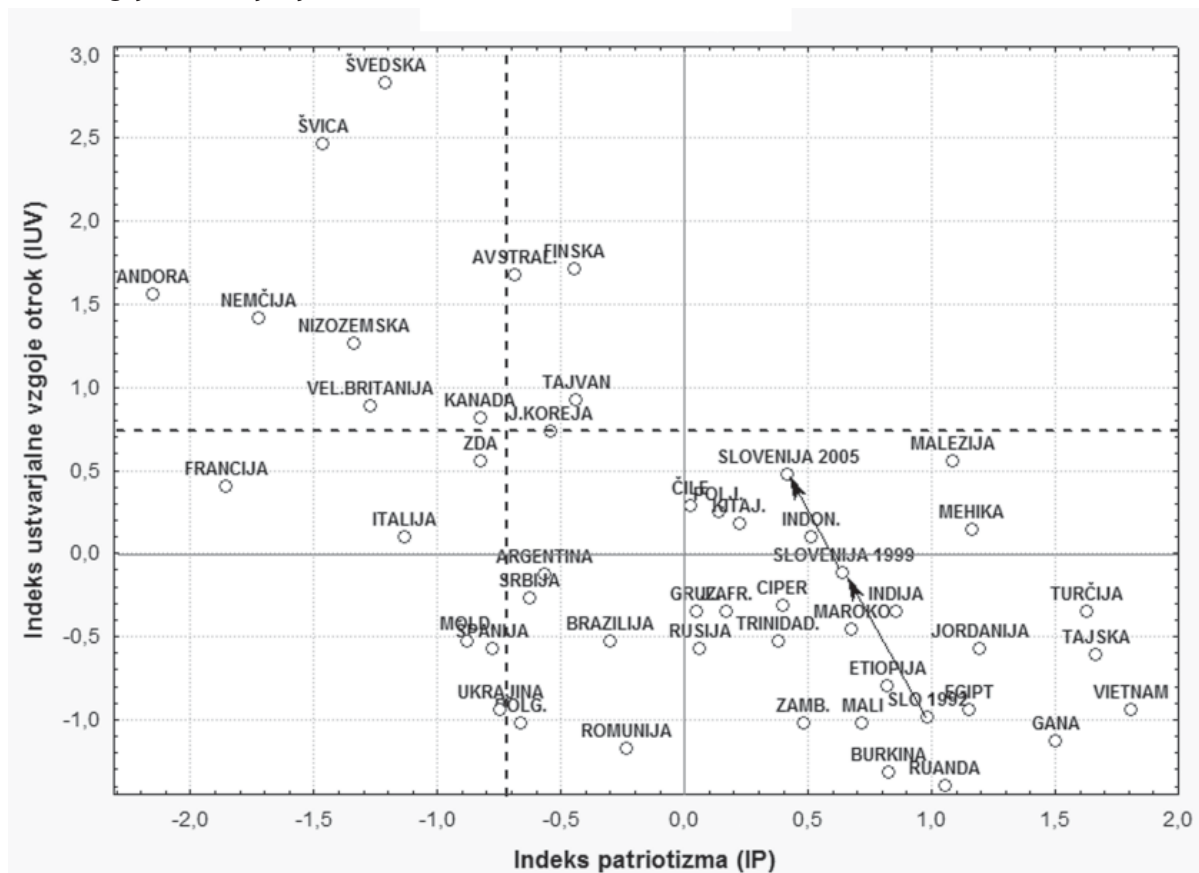
Slovenija je imela leta 2005 v IUV izrazito podpovprečno poudarjeno domišljijo otrok ter izrazito nadpovprečno otrokovo samostojnost. Od leta 1992 se je IUV hitro popravljal (z 1,36 leta 1992 na 1,72 leta 2005), vendar še vedno zaostaja za evropskim povprečjem. Med

da je v trinajstih letih patriotizem upadel samo za 0,22 točke. Za vse evropske države je značilno, da so stopnjo patriotizma od leta 1992 zmanjševale (Romunija za 0,34, Bolgarija za 0,26, Nizozemska za 0,16). Izjemi sta Italija in Finska: v Italiji je IP porasel za 0,13 indekzne točke,

³ Metodološko pojasnilo: v IUV je nekoliko bolj poudarjena spremenljivka »vzgoja strpnosti in spoštovanja do drugih ljudi« (v povprečju se ocena giblje okrog 70 %), sledi vzgoja »samostojnosti in/ali »odgovornosti« (povprečna ocena izračunana iz obeh spremenljivk se giblje okrog 60 %), najmanj poudarjena pa je domišljija (povprečna ocena se giblje okrog 25 %).

⁴ Za IP so bili upoštevani podatki iz raziskav WVS 92 in WVS 99, preverjeni tudi pri SJM 92 in SJM 99. Ker je samo raziskava iz leta 2005 vsebovala spremenljivko »zaupanja ljudem druge nacionalnosti«, smo v IP za obe pretekli leti uporabili podatke iz leta 2005. To pomeni, da je IP za Slovenijo za leti 1992 in 1999 morda manj podpovprečen, kot bi bil, če bi lahko imeli podatke te spremenljivke za leti 1992 in 1999.

Slika 1: Vzgoja in domoljublje

Graf 1 prikazuje standardizirane odklone od svetovnega povprečja (rdeča črta) in od evropskega povprečja (modra prekinjena črta), izračunane za 47 držav sveta za obdobje 2005-2008.

Vir podatkov: World Values Survey 2005-2008 v World Values Databank (WDB) in Slovensko javno mnenje (SJM), raziskave opravljene v okviru Svetovne raziskave vrednot pri CJM za leto 1992, 1999 in 2005. Preračuni: avtorica.

vendar ostaja pod evropskim povprečjem; na Finskem se je zvišal za 0,14 indeksne točke in je s to vrednostjo nad evropskim povprečjem. Najvišji IP med evropskimi državami ima leta 2005 poleg Slovenije še Turčija, ki je indeks od leta 1992 povečala za 0,19 indeksne točke.

Iz grafa 1 je razvidno tudi, da se Slovenija glede na IP in IUV uvršča skupaj z nekaterimi afriškimi in azijskimi državami, da je leta 2005 glede na oba indeksa med vsemi obravnavanimi evropskimi državami še najbolj podobna Poljski in Cipru, da ima vse obdobje proučevanja (leta 1992, 1999 in 2005) nadpovprečen IP glede na svetovno in evropsko povprečje (od evropskega povprečja se razlikuje za 1,18 standardiziran odklon oziroma za okrog 0,6 indeksne točke).

Po letu 1999 se je v Sloveniji oblikoval zgolj liberalni koncept individualistične vzgoje, ki izrazito poudarja samostojnost in odgovornost otroka, ne pa tudi strpnosti, spoštovanja ljudi in domišljije (Turnšek, 2001: 46-47). Ugotovitve Turnškove iz leta 2000 in 2001 ustrezajo tudi razlagi zadnjih podatkov o vzgojnih lastnostih za Slovenijo za leto 2005: samostojnost otroka se je še povečala in je nadpovprečno izražena glede

na vse obravnavane države, odgovornost je ostala v mejah svetovnega povprečja; spremenljivka »strpnost in spoštovanje do drugih ljudi« je v primerjavi z evropskimi državami še naprej podpovprečna, glede na pomen domišljije pri vzgoji pa se Slovenija ne uvršča le pod evropsko, ampak tudi daleč pod svetovno povprečje.

Analiza IP in IUV tako pokaže, da bi bilo v Sloveniji treba bistveno bolj spodbujati domišljijo in strpnost kot vzgojni lastnosti in tudi sicer v družbenih razmerjih ter tudi, da bi bilo treba okrepiti splošno zaupanje v ljudi druge nacionalnosti, saj je Slovenija s članstvom v EU sprejela tudi odgovornost do sobivanja v multietničnem prostoru in ne nazadnje tudi predstavila evropsko leto medkulturnega dialoga.⁵ Vse pogosteje izražene potrebe po krepitvi razprav o domoljubju, ki se sprožijo ob razpravah o nerešenem vprašanju meje s Hrvaško, ob diskriminacijskih politikah do kosovskih delavcev, splošno ozračje protimigracijske politike, lapsusi in nepremišljene izjave, ko gre za vprašanje romske problematike, slavnostni nagovori ob državnih in

⁵ Ali so bili učinki politik in razprav o »medkulturnem dialogu«, ki jih je EU spodbujala v letu 2008, pozitivni tudi v Sloveniji, bomo lahko ocenjevali po podatkih prihodnje svetovne raziskave vrednot, načrtovane za obdobje 2010-2013.

drugih praznikih, ki domoljubje postavljajo za temeljno vrednoto slovenske družbe itn., zdaj govorijo nasprotno.

4. ETNOCENTRIZEM IN KAKOVOST ŽIVLJENJA

V tem poglavju bomo primerjali uvrstitev držav po indeksu etnocentrizma in indeksu kakovosti življenja, saj sta oba med seboj močno, statistično značilno in negativno povezana ($r = -0,43$ pri $p < 0,05$), kar pomeni, da anketiranci v državah, ki imajo močno poudarjen etnocentrizem, slabo ocenjujejo kakovost življenja, in nasprotno, nižje ko je etnocentrizem ocenjen za neko državo, večja je verjetnost, da so ljudje srečni, zdravi in zadovoljni (korelacijsko matriko smo izračunali iz podatkov WVS za 2005–2008 za 46 držav).⁶

Inglehartov indeks etnocentrizma (IE) je nastal na podlagi podatkov iz anketnega vprašanja »Koga ne bi imel za

do homoseksualnosti je bila v Sloveniji v vseh obdobjih najvišja glede na druge spremenljivke in tudi po letu 2005 ostaja na 42 %. Zgolj za primerjavo, nestrpnost do istospolne usmerjenosti je najnižja na Švedskem (4,4 %) in na Nizozemskem (4,9 %).

Indeks kakovosti življenja (IK) je sestavljen iz treh spremenljivk. Upoštevali smo delež anketirancev, ki so se ocenili za »zelo srečne«, delež anketirancev, ki so svoje zdravstveno stanje ocenili za »zelo dobro«, tretjo spremenljivko pa smo sestavili iz treh vprašanj: ocena splošnega zadovoljstva z življenjem (na desetstopenjski lestvici so bili upoštevani najvišji trije odgovori – »zadovoljen«), ocena splošnega zadovoljstva s finančno situacijo gospodinjstva (prav tako na desetstopenjski lestvici upoštevani najvišji trije odgovori – »zadovoljen«) in še ocena socialne vključenosti (na vprašanje »Ali mislite, da bi vas večina ljudi želela izkoristiti?« smo na desetstopenjski lestvici upoštevali najvišje tri odgovore, ki so se nagibali k trditvi »Ljudje so na splošno poštenji«).

$$\text{indeks kakovosti življenja (IK)} = \frac{(\% \text{ zelo zadovoljnih z življenjem} + \% \text{ »ljudje bi bili poštene«} + \% \text{ zelo zadovoljnih s finančno situacijo svojega gospodinjstva})/3 + \% \text{ srečnih} + \% \text{ zdravih}}{100}$$

soseda?« Predstavlja vsoto vseh deležev anketirancev, ki so med odgovori navedli »homoseksualce«, »imigrante ali tuje delavce« in »obolele za aidsom«. Občutljivost IE se kaže v širokem zajemanju področij, saj preverja (ne) strpnost do drugačne/netradicionalne/nepatriarhalne spolnosti in razumevanje družine, (ne)strpnost do druge nacionalnosti, religije, rase in (ne)solidarnost pri dostopu do dela ter ne nazadnje tudi odnos do ljudi, ki so tako ali drugače ovirani zaradi bolezni in jih družba prepogosto obravnava le kot »obremenitev« za zdravstveni sistem.

Posebnost indeksa kakovosti življenja se kaže v tem, da se anketiranci v nekaterih državah sveta, katerih družbene, politične in gospodarske razmere razvoja so izjemno slabe ali vsaj slabe, ocenjujejo veliko bolj srečne, zdrave in zadovoljne kot anketiranci v nekaterih državah blaginje. Ocena kakovosti življenja v Španiji in Italiji je na primer nižja kot v Indiji, torej v državi, ki ima 40 % vseh podhranjenih otrok na svetu. Ker WVS raziskuje osebne zaznave kakovosti življenja ljudi, tudi odgovori ne izhajajo iz materialnih razmer bivanja in življenja, ampak iz njihove-

$$\text{indeks etnocentrizma (IE)} = \frac{\% \text{ »homoseksualcev«} + \% \text{ »imigrantov ali tujih delavcev«} + \% \text{ »obolelih za aidsom«}}{100}$$

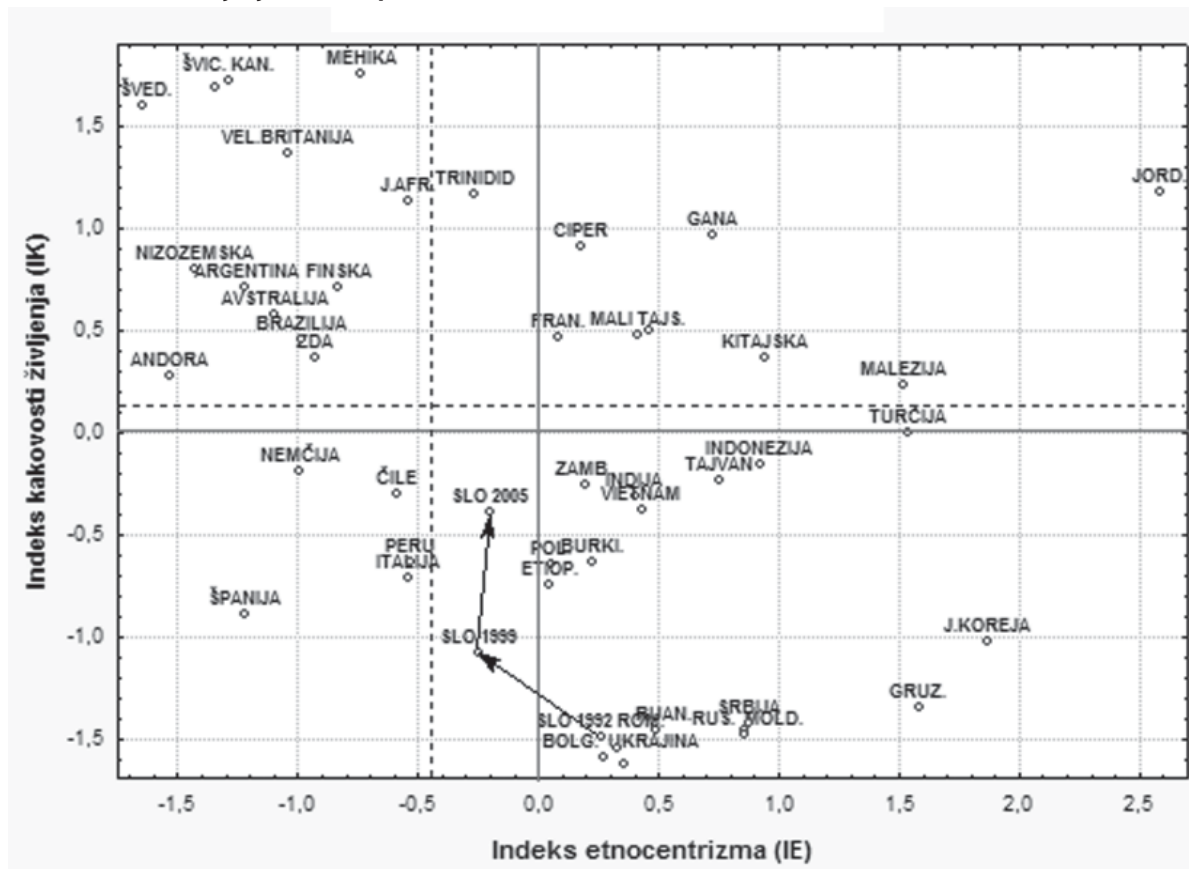
Če pogledamo vse dostopne podatke od leta 1992 za izračun IE za Slovenijo, ugotovimo, da je bila najvišja vrednost IE leta 1993 (IE=1,78), ki se je do leta 1998 zniževala (IE=1,35) ter šele leta 1999 prvič zares upadla 0,95. Leta 1999 so raziskave SJM za Slovenijo prvič pokazale vsesplošen upad v vseh strukturah nestrpnosti (do drugih, drugačnih skupin, marginaliziranih skupin itn.), vendar se je IE že leta 2000 vrnil na 1,30 ter je do leta 2005 z nihanji upadel na vrednost 0,98. Nestrpnost

ga dojemanja lastne umeščenosti v družbenem okolju ter iz ocenjevanja njihovih nazorov do življenja. Evropske raziskave so v začetku devetdesetih let pokazale, da so se za najbolj srečne v Evropi ocenjevali Albanci. Tudi vse pretekle raziskave glede na kazalnike kakovosti življenja pokažejo bistveno boljše uvrščanje nekaterih azijskih, latinskoameriških in afriških držav, kot pa denimo tistih EU držav, ki jih sicer z gospodarskimi in socialnimi kazalniki uvrščajo med države z najvišjo stopnjo človekovega razvoja.⁷ Naša raziskava dokazuje, da je v Mehiki 58 % »zelo srečnih«, v Nemčiji le 19,9 %, v Sloveniji pa 18,1 %.

⁶ IE je izrazito negativno in statistično značilno povezan tudi s pozitivnimi ocenami človekovega počutja (Gregorčič in Hanžek, 2001: 66), kar smo pred leti dokazovali iz podatkov WVS za obdobje 1990–1993 za 40 držav sveta. In sicer ljudje, ki so visoko ocenili pozitivne občutke (zadovoljen, »v sedmih nebesih«, ponosen ipd.) so izražali statistično značilen in bistveno nižji IE, kot anketiranci, ki so svoja počutja ocenjevali negativno (z dolgočasen, depresiven). Negativne korelacije so se gibale okrog -0,5 (natančneje -0,40 < r < -0,54), pozitivne pa okrog 0,35 (ali natančneje 0,33 < r < 0,42). Več o tem glej Gregorčič in Hanžek (2001: 66) in Gregorčič (2000: 6).

⁷ Pri tem se nanašamo na indeks človekovega razvoja (Human Development Index – HDI), ki ga že drugo desetletje izračunava Razvojni program Združenih narodov (United Nations Development Programme – UNDP) za 174 držav sveta. Natančneje o HDI in izračunih za Slovenijo glej Hanžek, 1998; Gregorčič in Hanžek, 2001; več o programu UNDP in njihovih svetovnih poročilih pa publikacije ZN, dostopne tudi na www.undp.org, 30. 8. 2009.

Slika 2: Kakovost življenja in (ne)strpnost

Graf 2 prikazuje standardizirane odklone od svetovnega povprečja (neprekinjena črta) in od evropskega povprečja (prekinjena črta), izračunane za 45 držav sveta za obdobje 2005-2008.

Vir podatkov: World Values Survey 2005-2008 v World Values Databank (WDB) in Slovensko javno mnenje (SJM), raziskave opravljene v okviru Svetovne raziskave vrednot pri CJM za leto 1992, 1999 in 2005. Preračuni: avtorica.

Ocena kakovosti življenja prebivalcev Slovenije je bila leta 1992 izrazito pod svetovnim in evropskim povprečjem in kljub počasnemu izboljševanju teh ocen Slovenija ostaja prepričljivo pod svetovnim in evropskim povprečjem tudi po letu 2005. Vseskozi se je kazal nizek delež pri vseh spremenljivkah, zlasti pa delež srečnih in zdravih.⁸ Iz grafa 2 je razvidno, da je med najvišje uvrščenimi državami glede na IK Mehika, najnižje pa Bolgarija, ter da je najvišji IE v Jordaniji, najnižji pa na Švedskem. Slovenija se kljub pozitivnim premikom v obeh indeksih še naprej uvršča podpovprečno.

Med 22 državami sveta, za katere so primerljivi podatki iz raziskovalnega obdobja 1990–1993, etnocentrizem od začetka devetdesetih let upada. V Španiji in Mehiki se je stopnja etnocentrizma celo prepolovila, na Švedskem pa se je znižala za več kot trikrat (iz IE=0,44 leta 1992 na IE=0,13 leta 2005). Indija je IE popravila za 0,88 vrednosti (z 2,21 na 1,33), Romunija za 0,42 (z 1,71 na 1,29) itn.

⁸ Metodološko pojasnilo: preračuni IK za Slovenijo za leti 1992 in 1999 vsebujejo podatke za leto 2005, in sicer pri dveh spremenljivkah »ljudje so na splošno pravični« in »zadovoljstvo s finančno situacijo«. To pomeni, da je manj kot ena tretjina vrednosti IE za Slovenijo moderirana in da bi bila ob realnih podatkih razlika v gibanju rasti IE lahko še nekoliko višja.

Izrazit upad etnocentrizma je zaznati tudi v Bolgariji, Španiji, Čilu in Argentini (sprememba vrednosti indeksa je večja od 0,3 točke).

V Evropi se je etnocentrizem okreplil le v Franciji in na Finskem. Na Finskem IE kljub majhni rasti (za 0,07) ostaja pod evropskim povprečjem. Izrazit obrat proti etnocentrizmu je v Franciji, kjer je indeks etnocentrizma z 0,54, izračunan za leto 1990, do leta 2006 zrasel na 1,14 oziroma se je v šestnajstih letih več kot podvojil. Francija je konec leta 2005 doživela vstajo revnih predmestij druge in tretje generacije priseljskih delavcev, drugorazrednih državljanov Francije, ki niso uživali socialnih pridobitev države blaginje. Prvi odzivi na vstajo in pustošenje mladine so bili izrazito odklonilni, nestrpni do »priseljencev«, drugih religij in narodnosti. Proti izgredom nad lastnino v revnih predmestjih so se z nestrpnimi pozivi in agresivno retoriko odzivale tudi levo usmerjene politične stranke. Najpresenetlivejše pa je bilo, da tudi nova družbena gibanja, ki so bila po letu 2000 v Franciji med najmočnejšimi v Evropi, hkrati pa so uživala tudi najvišjo stopnjo družbene sprejemljivosti (splošna javna podpora gibanjem v Franciji je bila do

leta 2005 več kot 70-odstotna), niso kritično reflektirala pogojev in oblik zatiranja, ki so pripeljali v množične ekshalacije destrukcije družbenega, skupnega in splošne družbene nemire revne mladine konec leta 2005.

delavke: »da ženska ne sme imeti otroka, če ob tem ne želi stalnega odnosa z moškim«, »da je za žensko prav tako izpolnjujoče, če je gospodinja« in »da je opravičljivo, da mož pretepa svojo ženo«. ¹² V povprečju so se vrednosti vseh treh spremenljivk gibale med 21 in 24 %.

$$\text{indeks spolne diskriminacije (ISD)} = \frac{(\% \text{ neegalitarnost na univerzi} + \% \text{ neegalitarnost pri zaposlitvi})/2 + (\% \text{ moški je boljši politik} + \% \text{ moški je boljši poslovnež})/2 + (\% \text{ ženska ne sme imeti otrok brez partnerja} + \% \text{ za žensko je izpolnjujoče biti gospodinja} + \% \text{ opravičljivo je, da mož pretepa svojo ženo})/3}{100}$$

Vse to so bili pomembni kazalniki, ki so leta 2007 na oblast popeljali današnjega predsednika Nicolasa Sarkozyja, katerega nacionalistični, etnocentrični in ksenofobni pogledi (pogosto izraženi tudi v njegovem javnem nastopanju) danes pomembno vplivajo tudi na strategije in usmeritve v politikah v evropskem parlamentu. Evropske politike, ki vsrkavajo etnocentризme vplivnejših držav, pa odmevajo v širši evropski skupnosti.⁹

5. SPOLNA DISKRIMINACIJA IN MEDOSEBNO ZAUPANJE

Tudi indeks zaupanja in indeks spolno pogojene diskriminacije sta negativno in statistično značilno povezana ($r = -0,31$ pri $p < 0,05$), kar pomeni, da bolj ko ljudje v neki državi izražajo nezaupanje do soljudi, večja je verjetnost, da poudarjajo tudi spolno diskriminacijo oziroma manjvrednost in neenakopravnost žensk in deklic.

Indeks spolne diskriminacije (ISD) smo sestavili iz sedmih anketnih vprašanj, ki smo jih strnili v tri spremenljivke: prva pojasnjuje egalitaren dostop do šolstva in zaposlitve (združuje povprečno vrednost deležev tistih, ki so se strinjali s trditvijo »Univerzitetna izobrazba je bolj pomembna za fanta kot za dekle« (upoštevan je delež »zelo strinja« in »strinja«), in tistih, ki so se strinjali s trditvijo, da bi morali imeti pri zaposlitvi »moški prednost pred ženskami« (upoštevani so odgovori »strinjam« in »niti strinjam, niti ne strinjam«).¹⁰ Drugo spremenljivko sestavlja povprečna vrednost strinjanja s trditvama, po katerih se vnaprej določajo spolno pogojene vodstvene sposobnosti: »Moški so boljši politični voditelji kot ženske« in »Moški so boljši poslovneži kot ženske«. ¹¹ Tretjo spremenljivko pa sestavljajo strinjanja s trditvami, ki opravičujejo nasilje nad žensko, ženski odrekajo avtonomno pravico upravljanja lastnega telesa ter vnaprej določajo njeno dojetje vloge gospodinske

Med vsemi obravnavanimi državami ima daleč podpovprečen indeks spolne diskriminacije Andora (ISD=0,30), sledi pa ji Švedska (ISD=0,35). Med drugimi državami imajo izrazito poudarjeno spolno diskriminacijo azijske države in tiste, v katerih je vloga religije močno poudarjena v politiki in v vsakdanjem življenju ljudi. Med njimi se najvišje uvršča Jordanija (ISD = 1,29). Med evropskimi državami pa ima najvišjo vrednost Turčija (ISD = 1,05). Slovenija se z vrednostjo 0,64 uvršča pod svetovno povprečje, vendar nad evropsko povprečje. V primerjavi z drugimi zahodnoevropskimi državami je v Sloveniji bolj poudarjena druga spremenljivka (diskriminacija, po katerih se vnaprej določajo spolno pogojene vodstvene sposobnosti). Najpomembnejši razlogi za izključenost žensk iz političnega življenja ter drugih vodstvenih položajev v državnih aparatih, podjetjih ali javnih ustanovah ostajajo v Sloveniji še naprej kulturno pogojeni.

Kljub številnim prizadevanjem evropskih poslank, inštitutov in ženskih gibanj v okviru kampanje 50/50 (in vrste drugih nacionalnih kampanj), da bi uveljavljanje enakopravnosti pri vrednotah in stališčih prebivalstva prevedli tudi v vsakdanjo prakso življenja družb, se število parlamentark v Sloveniji od leta 1992 še ni popravilo (leta 1992 je bilo 19 % parlamentark, najmanj jih je bilo leta 1996, to je 8 %, od zadnjih volitev leta 2008 pa ima parlament 13 % žensk). Med državami EU po številu zastopanosti žensk na vodilnih političnih položajih najbolj izstopata Finska in Španija, po deležu žensk v parlamentu pa Švedska, Finska. Čeprav se zastopanost žensk popravlja v Evropskem parlamentu in v sestavi Evropske komisije, pa bo za cilj 50/50 verjetno potrebnih še več desetletij.

Indeks zaupanja (IZ) smo izmerili s tremi spremenljivkami, katerih izbira je bila daleč najzahtevnejša, saj raziskave WVS in SJM ponujajo več deset različnih vprašanj, povezanih z zaupanjem ustanovam, soljudem, (ne) znancom, političnim strankam in voditeljem, družini, sosedom itn. Odločili smo se, da bomo izoblikovali splošen kazalnik zaupanja sočloveku, zato smo

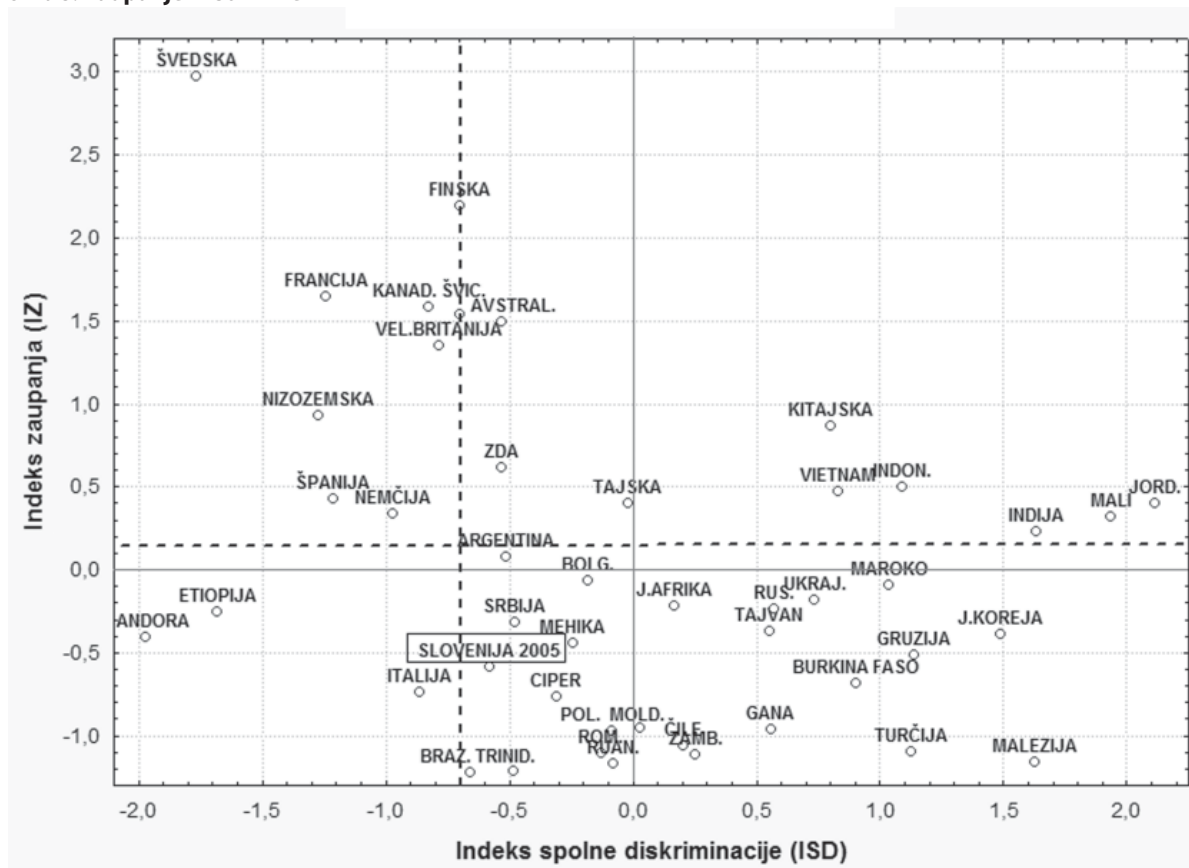
⁹ Več o etnocentризmu in evrocentризmu v Sloveniji glej tudi Velikonja (2005).

¹⁰ V tem primeru smo upoštevali tudi deleže tistih, ki se do tega vprašanja niso opredelili oziroma so odgovorili »niti strinja, niti ne strinja«, kajti samo odgovori »ne strinja« v celoti zavračajo spolno diskriminacijo pri zaposlovanju.

¹¹ Pri obeh trditvah je bila izračunana povprečna vrednost odgovorov »strinjam« in »popolnoma strinjam«, da smo uravnotežili velike odklone glede na oba odgovora za posamezno državo ter se s tem približali natančni oceni usmeritve za posamezno državo (ocena spolno pogojenih vodstvenih sposobnosti za državo).

¹² Podobno kot pri spremenljivki 2 so tudi pri spremenljivki 3 vse vrednosti strinjanja za posamezne trditve izračunane kot povprečne vrednosti strinjanj (»zelo strinja« + »strinja«). Pri opravičljivosti nasilja moža nad ženo pa so bili upoštevani vsi deleži na desetstopenjski lestvici (razen vrednosti 1 »nikoli opravičljivo«) ter dodatno preračunani in uteženi glede na vrednosti drugih dveh spremenljivk.

Slika 3: Zaupanje in šovinizem

Graf 3 prikazuje standardizirane odklone od svetovnega povprečja (neprekinjena črta) in od evropskega povprečja (prekinjena črta), izračunane za 46 držav sveta za obdobje 2005-2008.

Vir podatkov: World Values Survey 2005-2008 v World Values Databank (WDB) in Slovensko javno mnenje (SJM), raziskave opravljene v okviru Svetovne raziskave vrednot pri CJM za leto 2005. Preračuni: avtorica.

upoštevali delež odgovorov tistih, ki so izbrali trditev »večini ljudi lahko popolnoma zaupam« (in ne »z ljudmi je treba biti previden«), delež »popolnega« zaupanja do ljudi, ki jih »osebno poznajo«, ter delež »popolnega« zaupanja do ljudi, ki jih »prvič srečajo«.

med evropskimi državami je v Romuniji in Turčiji, ki sta se tudi glede preostalih kazalnikov ustvarjalnosti uvrščali relativno nizko ali pa povsem na zadnja mesta med vsemi proučevanimi državami.

$$\text{indeks zaupanja (IZ)} = \frac{\% \text{ »večini ljudi popolnoma zaupa«} + \% \text{ »popolnoma zaupa znancem«} + \% \text{ »popolnoma zaupa neznanecem«}}{100}$$

Zaupanje v Sloveniji je pod svetovnim in evropskim povprečjem, pri čemer lahko iz grafa 3 ugotovimo tudi, da je zaupanje v Evropi le za spoznanje višje kot splošno zaupanje za 46 držav. Država, ki izrazito izstopa glede na vse spremenljivke v indeksu ter tudi na vrsto drugih spremenljivk, ki merijo zaupanje, pa jih nismo vključili v to raziskavo, je Švedska (IZ = 1,24). Presenetljivo slabo se glede IZ uvršča Andora, ki je sicer pri drugih kazalnikih ustvarjalnosti (IK in IUV) kazala izrazito nadpovprečne vrednosti in pri kazalnikih nestrpnosti izrazito podpovprečne vrednosti. Najmanj zaupanja

Ker za IZ in ISD nimamo primerljivih podatkov iz prejšnjih obdobj meritev, smo pogledali samo spremenljivko »večini ljudi lahko popolnoma zaupam« za raziskovalno obdobje 1990-1993 za 22 držav in ugotovili, da je zaupanje v izrazitem upadu. Da je delež »zaupanja« leta 2005 popravilo le šest držav, med njimi vidneje le Avstralija (za 14,4 odstotne točke) in Švica (za 10,7 odstotne točke). V preostalih šestnajstih državah se je delež znižal v povprečju za 10 odstotnih točk, najbolj v preostalih šestnajstih državah se je delež znižal v povprečju za 10 odstotnih točk, najbolj v Mehiki (za 17,9 odstotne točke), Španiji (14,3 odstotne točke) in v Veliki Britaniji (13,1 odstotne točke). Sociologi

že vrsto let opažajo in opozarjajo na upadanje zaupanja, ki se je najprej kazalo v upadanju zaupanja v državne ustanove, politične stranke in politike ter se je zlasti po letu 2000 razširilo tudi na druge »podsektorje« zaupanja.

Za našo raziskavo je najpomembnejše »splošno« medosebno zaupanje ljudi – oziroma tudi zaupanje, ki vnaprej določa strpnost (zaupanje ljudem druge narodnosti, ljudem druge rase, sosedom itn.), saj to govori o človekovem dojemstvu soljudi, njegovega socialnega okolja ter tudi pripravljenost za medosebna družbena razmerja. Iz podatkov zadnje raziskave WVS je razvidno, da je zaupanje do »drugačnih in drugih« v nekaterih evropskih državah zelo zadržano (najbolj v Italiji, kjer ljudem druge nacionalnosti zaupa le 1,4 % anketirancev, ljudem druge religije le 0,7 % in sosedom 10 %). Zaupanje je pod svetovnim povprečjem tudi v Sloveniji.

Kot bomo videli v nadaljevanju, je stopnja zaupanja (IZ) še močnejše kot s spolno diskriminacijo statistično značilno in negativno povezana s patriotizmom (IP) in etnocentrizmom (IE), kar pomeni, da lahko dolgotrajen

negativni trend zaupanja ljudi v Evropi okrepi sovražne, etnocentrične in domoljubne nazore. Ker pa je zaupanje (IZ) statistično značilno, močno in pozitivno povezano z obema indeksoma ustvarjalnosti (IK in IUV), pa lahko prevladujoče upadanje splošnega zaupanja ljudem (IZ) močno vpliva tudi na vse nižje ocene kakovosti življenja ter na nove vzgojne vzorce, ki ne bodo več spodbujali ustvarjalne, domišljajske in strpne vzgoje, ampak materialistične, liberalne, tradicionalne idr. usmeritve.

6. VPLIV NESTRPNOSTI NA KAKOVOST ŽIVLJENJA, USTVARJALNOST IN MEDOSEBNO ZAUPANJE

Iz statistične analize vseh obravnavanih indeksov smo izdelali še eno pregledno tabelo za sedemnajst evropskih držav, v kateri so prikazane vrednosti indeksov ter preračuni standardizirani odklonov od povprečne vrednosti za vse evropske države. Te podatke smo sicer uporabljali že v vseh dosedanjih grafičnih ponazoritvah (evropsko povprečje je bilo označeno s prekinjenimi

Tabela 2: Izračuni indeksov nestrpnosti in ustvarjalnosti za 17 evropskih držav ter standardizirani odkloni glede na evropsko povprečje za obdobje 2005–2008

Država	indeks	Indeksi nestrpnosti						Indeksi ustvarjalnosti					
		PATRIOTIZEM (IP)		ETNOCENTRIZEM (IE)		SPOLNA DISKRIMINACIJA (ISP)		USTVARJALNA VZGOJA (IUV)		KAKOVOST ŽIVLJENJA (IK)		ZAUPANJE (IZ)	
		indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni	indeks	standardni odkloni
1	ŠVEDSKA	1,38	-0,50	0,13	-1,31	0,35	-1,47	2,35	1,94	1,35	1,48	1,24	2,11
2	ANDORA	1,00	-1,47	0,19	-1,20	0,30	-1,75	2,01	0,85	0,95	0,24	0,44	-0,58
3	ŠVICA	1,28	-0,75	0,31	-0,98	0,61	0,03	2,25	1,62	1,37	1,54	0,90	0,97
4	FINSKA	1,68	0,28	0,61	-0,42	0,61	0,03	2,05	0,98	1,08	0,64	1,06	1,51
5	NIZOZEMSKA	1,33	-0,62	0,26	-1,07	0,47	-0,78	1,93	0,59	1,11	0,73	0,76	0,50
6	V. BRITANIJA	1,35	-0,57	0,48	-0,66	0,59	-0,09	1,83	0,27	1,28	1,26	0,86	0,83
7	NEMČIJA	1,17	-1,04	0,51	-0,61	0,54	-0,37	1,97	0,72	0,81	-0,20	0,62	0,02
8	FRANCIJA	1,12	-1,16	1,15	0,57	0,48	-0,72	1,70	-0,14	1,00	0,39	0,93	1,07
9	ŠPANIJA	1,55	-0,06	0,38	-0,85	0,48	-0,72	1,44	-0,98	0,60	-0,85	0,64	0,09
10	ITALIJA	1,41	-0,42	0,78	-0,11	0,57	-0,20	1,62	-0,40	0,65	-0,69	0,36	-0,85
11	CIPER	2,02	1,15	1,20	0,67	0,70	0,54	1,51	-0,75	1,14	0,83	0,36	-0,85
12	POLJSKA	1,92	0,89	1,13	0,54	0,76	0,89	1,66	-0,27	0,67	-0,63	0,31	-1,02
13	SLOVENIJA	2,03	1,18	0,98	0,26	0,64	0,20	1,72	-0,08	0,75	-0,38	0,40	-0,72
14	BOLGARIJA	1,60	0,07	1,26	0,78	0,73	0,72	1,32	-1,36	0,39	-1,50	0,52	-0,31
15	ROMUNIJA	1,77	0,51	1,29	0,83	0,75	0,83	1,28	-1,49	0,40	-1,47	0,28	-1,12
16	SRBIJA	1,61	0,10	1,61	1,42	0,66	0,31	1,52	-0,72	0,44	-1,35	0,46	-0,52
17	TURČIJA	2,51	2,41	2,00	2,14	1,05	2,55	1,50	-0,78	0,86	-0,04	0,28	-1,12

Obrazložitev: Vrednosti indeksov se gibljejo med 0 in 3. Za indekse, ki merijo nestrpnost vrednost 0, pomeni popolno strpnost, 3 pa popolno nestrpnost; za indekse, ki merijo ustvarjalnost, pa vrednost 0 pomeni popolno neustvarjalnost, 3 pa popolno ustvarjalnost. Vrednosti standardiziranih odklonov kažejo pozitivne in negativne odklone držav glede na svetovno povprečje. Višja ko je vrednost (pozitivna ali negativna), bolj se država odmakne od povprečja.

Vir podatkov: Svetovna raziskava vrednot 2005–2008, podatki dostopni v World Values Databank. Raziskavo za Slovenijo je opravil CJMMK v raziskavah Slovenskega javnega mnenja za leto 1992, 1999 in 2005. Preračuni in izdelava indeksov: Inglehartov indeks etnocentrizma, vse druge indekse je oblikovala in izračunala avtorica.

črtami). Iz tabele 2 lahko razberemo, da države, ki med indeksi nestrpnosti beležijo negativne standardizirane odklone od evropskega povprečja, hkrati glede na indekse ustvarjalnosti beležijo tudi pozitivne standardizirane odklone od evropskega povprečja ter da obstaja jasna ločnica med dvema vzorcema obnašanja držav, ki se zariše med Italijo in Ciprom.

Prva skupina držav (na lestvici od 1 do 10) ima praviloma vse indekse nestrpnosti pod evropskim povprečjem ter vse indekse ustvarjalnosti nad evropskim povprečjem. Druga skupina držav (na lestvici od 11 do 17), v katero spada tudi Slovenija, pa ima nadpovprečne indekse nestrpnosti ter podpovprečne indekse ustvarjalnosti. Zanimivo je tudi nedosledno obnašanje Italije in Španije, ki sicer izražata relativno visoko stopnjo strpnosti glede na vse tri proučevane indekse, vendar se slabo uvrščata glede na indeks kakovosti življenja in indeks zaupanja (Italija pa tudi glede na IUV).

V prvi skupini držav se pojavljajo manjše nedoslednosti, recimo, Andora ima podpovprečno zaupanje, Finska rahlo nadpovprečen IP in ISD, Nemčija nekoliko slabše ocenjuje kakovost življenja, Francija pa ustvarjalno vzgojo otrok in kaže že opisan visok IE. Druga skupina držav (na lestvici od 11 do 17) je bistveno doslednejša vzorcu: bolj ko je izražena nestrpnost v državi, slabše je ocenjena ustvarjalnost. V tej skupini je le ena izjema, anketiranci na Cipru so v primerjavi z državami iz druge skupine izrazito nadpovprečno ocenili kakovost življenja.

Prav vse simetrije in nizki odmiki, ki smo jih zaznali v grafičnih in tabelarnih prikazih, dajejo slutiti, da patriotizem, etnocentrizem in spolna diskriminacija ovirajo ustvarjalnost človekovega življenja; da gre za vzajemne in protislovne družbene procese, ko se države ne morejo dobro uvrščati po obeh sklopih indeksov, ampak so močnejše ali v indeksih nestrpnosti ali pa v indeksih ustvarjalnosti.

Na podlagi izračuna korelacijskih koeficientov (tabela 3) iz podatkov vseh šestih indeksov, izračunanih za 46 držav, lahko statistično potrdimo tri temeljne ugotovitve,

ki nazorno pokažejo vzorce zaznav, sprejemanja in odklanjanja nestrpnosti in ustvarjalnosti anketirancev v posameznih državah.

Prvič, razvidna je močna, pozitivna in značilna povezanost med vsemi tremi indeksi nestrpnosti ($0,58 < r < 0,80$, pri $p < 0,05$), kar pomeni, da so bile države glede izražanja nestrpnosti visoko homogene. Jordanija se je na primer med 46 raziskovanimi državami uvrstila na prvo mesto po indeksu etnocentrizma in po indeksu spolne diskriminacije, glede na indeks patriotizma pa le tri mesti nižje. In nasprotno: Andora, ki je imela najnižje izraženo stopnjo patriotizma in spolne diskriminacije, se je med 46 državami sveta tudi po indeksu etnocentrizma uvrstila na predzadnje mesto.

Prav tako se je pokazala močna, pozitivna in značilna povezanost med vsemi tremi indeksi, ki merijo ustvarjalnost življenja ($0,47 < r < 0,64$, pri $p < 0,05$). Švedska, ki se je najvišje uvrstila glede na indeks zaupanja in glede na indeks ustvarjalne vzgoje, se je tudi po indeksu kakovosti življenja uvrstila visoko (na 4. mesto) med 46 državami sveta. In nasprotno: Romunija se je po indeksu kakovosti življenja uvrstila na predzadnje mesto, po indeksu ustvarjalne vzgoje na 44. mesto in po indeksu zaupanja na 41. mesto. Iz pravkar opisanih značilnosti uvrščanja držav glede na izračun korelacijskih koeficientov med obema skupinama indeksov (med indeksi nestrpnosti in indeksi ustvarjalnosti), je že mogoče sklepati, da se države, ki se relativno visoko uvrščajo po indeksih nestrpnostih, tudi statistično značilno in relativno nizko uvrščajo na indekse ustvarjalnega življenja, kar je bilo razvidno tudi iz grafov (glej graf 1, graf 2 in graf 3), iz tabele 1 in tabele 2 in kar kaže tudi naslednja, druga ugotovitev iz tabele 3.

Razvidna je močna, negativna in statistično značilna povezanost med vsemi tremi indeksi, ki merijo nestrpnost, in indeksi, ki merijo človekovo ustvarjalnost ($-0,31 < r < -0,61$, pri $p < 0,05$). Kaj to pomeni? Bolj ko so prebivalke in prebivalci posameznih držav cenili domoljubje, nacionalizem, izražali homofobijo, diskriminacijo žensk in deklic ter druge nestrpnosti,

Tabela 3: Matrika korelacijskih koeficientov za vrednosti posameznih indeksov, izračunane iz podatkov za 46 držav sveta za obdobje 2005–2008

		Indeksi nestrpnosti			Indeksi ustvarjalnosti		
		IP	IE	ISD	IUV	IK	IZ
Indeksi nestrpnosti	IP		0,58	0,63	-0,61		-0,42
	IE	0,58		0,80	-0,52	-0,43	-0,41
	ISD	0,63	0,80		-0,45		-0,31
Indeksi ustvarjalnosti	IUV	-0,61	-0,52	-0,45		0,50	0,64
	IK		-0,43		0,50		0,47
	IZ	-0,42	-0,41	-0,31	0,64	0,47	

Obrazložitev: korelacije so statistično značilne pri $p < 0,05$.

Vir podatkov: Svetovna raziskava vrednot 2005–2008, podatki dostopni v World Values Databank. Raziskavo za Slovenijo je opravil CJMMK v raziskavah Slovenskega javnega mnenja za leto 1992, 1999 in 2005. Preračuni in izdelava indeksov: Inglehartov indeks etnocentrizma, vse druge indekse je oblikovala in izračunala avtorica.

slabše so ocenjevali lastno ustvarjalnost, kar se je izražalo v nizki oceni sreče, nizki stopnji zaupanja, majhnem poudarku domišljajske in strpne vzgoje otrok, nizki oceni zadovoljstva z življenjem ipd. Vietnam in Gana, ki sta se po indeksu patriotizma uvrščala najvišje med 47 državami, sta se po indeksu ustvarjalne vzgoje otrok uvrstila na sam rep, daleč od svetovnega povprečja (prikazano v grafu 1). Prav nasprotno velja za Andoro, Nemčijo, Švico in Švedsko: bolj ko so se države negativno odmikale od povprečne vrednosti patriotizma, bolj so poudarjale ustvarjalno vzgojo otrok. Švedska, ki je imela najnižjo stopnjo etnocentrizma, je bila hkrati tudi na četrtem mestu po oceni kakovosti življenja (graf 2); Švica se je po indeksu patriotizma uvrstila na rep držav (44. mesto), po indeksu ustvarjalne vzgoje otrok pa na drugo mesto.

In tretjič, iz izračuna korelacijskih koeficientov je razvidno nekoliko manj značilno obnašanje indeksa kakovosti življenja od obeh preostalih indeksov ustvarjalnosti do indeksov nestrpnosti, saj se je močna, negativna in statistično značilna korelacija pokazala samo do indeksa etnocentrizma, ne pa tudi do indeksa patriotizma in indeksa spolne diskriminacije. Zakaj? Indeks kakovosti življenja je sestavljen iz kazalnikov, ki merijo srečo, oceno lastnega zdravja, zadovoljstva z življenjem in s finančnim stanjem gospodinjstva ter socialno vključenost. To so kazalniki, po katerih se nekatere afriške, azijske in latinskoameriške države uvrščajo bistveno višje kot evropske in druge zahodne države, pa čeprav se glede na standardne kazalnike kakovosti življenja (kot so BDP, indeks človekovega razvoja, Ginijev količnik ipd.) uvrščajo v skupino »srednje« ali »manj« razvitih držav (če upoštevamo retoriko Razvojnega programa Združenih narodov, na splošno pa se v javnih diskurzih uporablja izraz »tretji svet«). Največ srečnih anketirancev je bilo v Mehiki, Trinidadu in Tobagu, Gani in Veliki Britaniji; svoje zdravje so najbolje ocenili anketiranci iz Jordanije, Cipra in Južne Afrike. Indeks kakovosti življenja je torej statistično značilno in negativno povezan samo z IE, pa vendar visoke, pozitivne in statistično značilne povezanosti z IZ in IUV dokazujejo, da tudi IK igra pomembno vlogo pri človekovi občutljivosti do nestrpnosti.

Vse izpostavljene značilnosti korelacijskih koeficientov med indeksi nestrpnosti in indeksi ustvarjalnosti in njihove interpretacije dokazujejo, da etnocentrična, nacionalistična, ksenofobna in druga diskriminacijska stališča, prepričanja in nazorji bistveno močneje vplivajo na posameznikovo doživetje lastne ustvarjalnosti, samorealizacije in njegovega družbenega udejstvovanja, kot so to do zdaj upoštevale razvojne paradigme, ki so nastajale kot osnove za utrjevanje družbene blaginje. Kajti prav »kadar lahkovernim ljudem vsiljujejo eno samo in agresivno identiteto, ki jo pridigajo spretni mojstri terorja, se razplamti sovražstvo« (Sen, 2006: 2).

7. SKLEP

»V vsakdanjem življenju se imamo za člane različnih skupin – pripadamo vsem. Zaradi svojega državljanstva, prebivališča, zemljepisnega izvora, spola, razreda, politike, poklica, zaposlitve, prehranjevalnih navad, športnih interesov, glasbenega okusa, družbenih obveznosti in tako naprej smo umeščeni v več skupin. Vsak od teh kolektivov, ki jim pripadamo hkrati, nam da neko identiteto. Nobene med njimi ne moremo imeti za svojo edino identiteto ali singularno člansko kategorijo« (Sen, 2006: 4–5). Pa vendar vsaka družba vsebuje »mojstre«, ki v imenu ljudstva in domovinske zavesti vnaprej določajo singularno identiteto – nadidentiteto. Še bolj kot o sami hierarhizaciji identitet in mojstrov prepoznavanja in predpisovanja nadidentitete je pomembno premisliti o času in prostoru, v katerem se poraja potreba po singularni in prevladujoči identiteti.

Gremo po vrsti. Potreba po obujanju domoljubja v Sloveniji se dogaja ob največji socialni stiski ljudi, gospodarski recesiji, svetovni finančni krizi, množičnem zapiranju podjetij, resnih poskusih privatizacije javnih servisov (zlasti šolstva in zdravstva), omejevalnih politik, politik discipliniranja sindikatov, nevladnih organizacij, kulturnem zapiranju in homogeniziranju itn. Ali bi lahko poudarjanje singularne identitete premostilo aktualna vprašanja slabo plačane ali brezposelne delovne sile ali morda le priliva olje na strasti identitetnih pripadnosti, s čimer se krepi družbena fragmentacija in usmerjeno kristalizira potencialni krivec (brezposelni, ki prejemajo socialno pomoč; tuji delavci v tovarni, ki odžirajo delo Slovincu itn.). Razprava o domoljubju, ki v Sloveniji vznikne v najbolj ravnem gospodarskem trenutku, je intervenirala kot preusmeritev: od pripadnosti delavskemu razredu (to je delavskemu boju) k nacionalni pripadnosti.

Kot drugo je razprava o domoljubju v Sloveniji postala tako rekoč nadpomembna, ko so se začeli poskusi pogajanj o meji s Hrvaško in ko je v Avstriji ponovno prevladala fašistična retorika. Pri slednjem merimo na primer, ki smo mu bili priča maja 2009 pred koncentracijskim taboriščem v Mauthausnu v Avstriji ob 64. obletnici osvoboditve jetnikov nacističnega nasilja. Skupina štirih mladih, zamaskiranih neonacistov je nad petnajstimi preživeli francoskimi zaporniki, ki so se udeležili komemoracijske slovesnosti, izstrelila rafale iz zračne puške ter jih pospremila s skandinavskim hitlerjanskih pozdravov ter s pozivi »V to smer pod plin!« Sledil je še incident nad desetimi italijanskimi žrtvami nacističnega nasilja, vendar so v obeh primerih mladi, oboroženi in zamaskirani neonacisti pobegnili. Ne le, da avstrijska policija ni bila sposobna poiskati pripadnikov teh skupin ter jim za zločin soditi, avstrijsko politično vodstvo je njihovo sovražno dejanje dodatno legitimiralo, rekoč, da ima tudi »opozicija« ali »druga stran«, ko gre za »Mauthausen in okrog 345 tisoč žrtev«, možnost »izraziti svoje mnenje«!

Razprava o domoljubju v Sloveniji se je zanela tudi v obdobju, ko strokovni in znanstveni delavci in delavke, predvsem pa politični voditelji v javnih razpravah (na posvetih, v izjavah za medije itn.) preračunljivo ravna s svojimi lastnimi mnenji – čeprav se od njih pričakujejo znanstvene in strokovne ekspertize, analitično, kritično in reflektirano opredeljevanje do družbenih, gospodarskih, socialnih in kulturnih in drugih vprašanj v državi. Prav tu vznikne »nenevarna« in naivna potreba, ki se predstavlja za samoumevno (zatorej ideološko), da bi bilo treba v Sloveniji spodbujati domoljubje. Kajti ena od temeljnih tez, ki je zagovarjala potrebo po »močnejšem« domoljubju, je bila ocena, da osnovnošolci, dijaki in na splošno mlajša generacija nimajo primernega poznavanja zgodovine. Ali nezadostno poznavanje zgodovine res pomeni, da imajo mladi tudi »težave« z domoljubjem? Eden od zgodovinarjev je na posvetu pri predsedniku republike sklepal, če »mladi ne poznajo zgodovine Slovenije«, to pomeni, da smo najmanj domoljubna država v Evropi!? Nepoznavanje zgodovine sicer res krepi nacionalizem, vendar nacionalizem se v družboslovju do zdaj nikdar ni enačilo z domoljubjem.

Domoljubje je vse kaj drugega kot poznavanje zgodovine. Kako bi »mladina gojila prava čustva do domovine«, kot poudarja predsednik republike, ko pa izhaja iz domene, da je »domovina ena in edina«; ko izključuje »osnove domoljubja«, kot jih razume družboslovje, in sicer da se domoljubna čustva lahko porodijo iz lokalnega okolja, iz kulturne entitete socialnega okolja; da se domoljubje oblikuje in obstane ter da se ne spreminja, tako kot se spreminjajo politični interesi. Domoljubje je bilo v sociologiji do nedavnega predstavljano in razumljeno kot zavestna, čustvena navezanost na domovino; kot čustvo, ki se porodi, kadar je (narod) ogrožen, kot lojalnost in afiniteta (gorečnost, vrlina) do skupnega, ki ni vezano na politične ali teritorialne ovire; kot lokalizem (resonanca kraja, regije, pokrajine, ki se v koncentričnih krogih odpira navzven), kot dinamično prežemanje (ni izključevalno glede na narod, njeno homogenost, ni nujno teritorialno, ni vezano na politični sistem, ne nujno na eno etnijo ...). Domovina je bila vedno razumljena imaginarno, nematerialno (glej na primer Debeljak, 2004).

Razprava o domoljubju v Sloveniji v zadnjem letu pa se je poskušala vsiliti kot materialna potreba naroda, države, državljanek in državljanov, da okrepijo lastni nacionalizem. Čeprav je bila razprava zastrta, pa je poudarila tisti nacionalizem, ki je »povsod prisoten, pogosto neizražen, vendar pripravljen na mobilizacijo oziroma katalitične dogodke«, kot ga je opredelil socialni psiholog Michael Billig (1995) v *Banal Nationalism*. Nacionalizem je v družboslovju vseskozi pomenil narodno večvrednost (narodni ponos, narodni interesi); razumljen je bil tudi kot del osvobodilnega boja za neodvisnost naroda, ki se lahko spremeni v državno ideologijo (v skrajnih primerih kot fašizem, nacionalsocializem ipd.). Pri razpravah o nacionalizmu se je vedno poudarjala njegova razsežnost izključevalnosti in nasilnosti, zato je bil vse

do zadnjih desetletij razumljen, razlagan in uporabljen kot negativen, nevaren in homogenizirajoč družbeni proces, ki v skrajnih primerih privede tudi do vojn, ki so, na primer, zaznamovale Balkan.

In kako prihaja domoljubje, razumljeno in predstavljeno kot nacionalizem, v javno razpravo v Sloveniji: domoljubje kot »slovenski nacionalni interes«, domoljubje »ki bi bilo vezano na ekologijo«, domoljubje kot poskus, da bi med mladimi generacijami »prebudili prava čustva«; domoljubje kot nepoznavanje zgodovine; domoljubje slovenskih čet v Afganistanu itn. Domoljubje prihaja v razpravo kot poskus generacijskega determinizma, ene ideologije, kot psihologizacija politike (Močnik, 1995: 11), ki je ena izmed temeljnih značilnosti fašizma. Domoljubje prihaja v času, ko je Slovenija prvič v svoji zgodovini prevzela kolonialno politiko vojaškega in gospodarskega upravljanja na tujih ozemljih – v Afganistanu, v državah nekdanje Jugoslavije in v številnih državah v razvoju.

Naša analiza, ki je le ena od mogočih analiz ugotavljanja domoljubnih, nacionalističnih, ksenofobnih, diskriminacijskih idr. teženj v Sloveniji, je jasno pokazala, da je za razpravo o domoljubju potrebna previdnost, še zlasti ko se domoljubje zliže z nacionalističnimi konotacijami ali pa ko gre za neopredeljene in arbitrarne načine, ki vnaprej določajo singularno identiteto. Analiza najnovejše svetovne raziskave vrednot za 48 držav sveta (od tega 17 evropskih držav) je namreč pokazala, da se Slovenija glede na vse tri indekse nestrpnosti uvršča nad evropsko povprečje, po indeksu patriotizma pa tudi nad svetovno povprečje in da se glede na vse tri indekse ustvarjalnega življenja uvršča pod evropsko povprečje, pod svetovno povprečje pa tudi po indeksu zaupanja in kakovosti življenja.

Izsledke raziskav bi bilo treba najprej razumeti kot resno opozorilo, ki je dovolj zgovorna podlaga za nadaljnjo proučitev prisotnosti oblik, vsebin in izražanj domoljubja v Sloveniji. Hkrati pa bi bilo treba vseskozi preiščati o kontekstu, v katerem se domoljubje spodbuja: ali bo krizo rešila implozija narodnega ponosa, domoljubja, diskriminacija manjšin, žensk in drugih ranljivih skupin, kar je jasno in nadpovprečno izraženo v Sloveniji vse od leta 1992, ali pa je skrajni čas, da začnemo aktivne politike proti diskriminaciji s poudarjanjem dobrih praks večkulturnega, strpnega, domišljjskega življenja, vzgoje? In ne nazadnje – kam se je skrila vse evropska prosvetljenost danes, ko smo končno del EU in ko imamo možnost voditi širše, evropske politike?

Besedilo je ponudilo prve in jasne pomisleke, ki izhajajo iz analiz svetovnih raziskav vrednot. Nastalo je z veliko mero sociološke kritike, metodološke previdnosti in zavezanosti družboslovni etiki posegov v politične in javne diskurze, ki lahko z nepremišljenimi in nestrokovnimi posegi spodbujajo sovraštvo, nasilje, izključevanje in diskriminacijo. V tem smislu bi lahko bila analiza in prispevek razumljena kot poziv družboslovnim

znanostim, da prispevajo svoje pomisleke ter po potrebi tudi ustavijo nevarnosti, nestrokovnost in stereotipnost, kadar je govor o domoljubju.

LITERATURA IN VIRI

Billig, Michael (1995): *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.

Debeljak, Aleš (2004): *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana, Založba Sophia.

Gregorčič, Marta (2000): Vrednote – indeks etnocentrizma. Slovensko ekonomsko ogledalo. 6, 12, str. 6.

Gregorčič, Marta (ur.), in Hanžek, Matjaž (ur.) (2001): *Poročilo o človekovem razvoju: Slovenija 2000–2001*. Ljubljana, UMAR in UNDP.

Hanžek, Matjaž (ur.) (1999): *Poročilo o človekovem razvoju: Slovenija 1998*. Ljubljana, UMAR in UNDP.

Močnik, Rastko (1993): *Extravagantia*. Ljubljana, Studia Humanitatis Minora.

Močnik, Rastko (1995): *Extravagantia II: Koliko fašizma*. Ljubljana, Studia Humanitatis Minora.

Inglehart, Ronald (1997): *Modernisation and Postmodernisation: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton, Chichester, Princeton University Press.

Inglehart, Ronald, in Baker, E. Wayne (2000): Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, letnik 65, februar, str. 19–51.

Inglehart, Ronald, Basáñez, Miguel, Díez-Medrano, Jaime, Halmann, Loek in Ruud Luijkx (ur.) (2004): *Human Beliefs and Values. A Cross-Cultural Sourcebook Based on the 1999-2002 Values Surveys*. Coyoacan: Siglo Veintiuno Editores.

Inglehart, F. Ronald (2008): Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, letnik 31, št. 1–2, januar–marec, str. 130–146.

Sen, Amartya (1999): *Development as Freedom*. New York: Random House.

Sen, Amartya (2006): *Identity and Violence: the Illusion of Destiny*. London: Penguin Books.

Turnšek, Nada (2001): Predstave o idealnem otroku: kulturno pogojeni vzgojni modeli? V Gregorčič in

Hanžek (ur.), *Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 2000–2001*.

Velikonja, Mitja (2005): *Evroza: kritika novega evrocentrizma*. Ljubljana, Mirovni inštitut, Zbirka Mediawatch.